

ISSN 2310-1954

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTERIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

Acta Academiae Beregsasiensis

XIV. évfolyam

Tudományos folyóirat

- *filológia*
- *történelem*
- *pedagógia*

Beregszász –Ungvár
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Nyomatott tömegtájékoztatási eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: KB № 20186-9986P; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálat 2013.07.18-án

Az *Acta Academiae Beregsasiensis* 2000-ben lett alapítva, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Tanácsának határozata alapján jelenik meg

Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa
(2015.06.10, 2. számú jegyzőkönyv)

FŐSZERKESZTŐK:

dr. Orosz Ildikó, dr. Szikura József

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG:

történelemtudomány

dr. Bocskor A.
dr. Brenzovics L.
dr. Csatáry Gy.
dr. Fedaka P.
dr. Mandrik I. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Matyovka M.
dr. Szamborovszkyné Nagy I.

filológia

dr. Cserniczkó I.
dr. Kontra M.
dr. Kótyuk I.
dr. Kordonec O.
dr. Penckőfer J. (felelős szerkesztő)
dr. Szjuszko M. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Zoltán A.

pedagógia

dr. Liszenko N.
dr. Lőrinc M.
dr. Makarenko L.
dr. Orosz I.
dr. Szabó Á. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Szilagyij I., (felelős titkár)

KORREKTÚRA:

G. Varcaba I., Lőrinc M., Kordonec O.

TÖRDELÉS:

Tótin V.

A szerkesztőbizottság címe:
90202 Beregszász, Kossuth tér 6.,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola
Tel.: (03141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua

© A szerzők, 2015
© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, 2015

Tartalom

FILOLÓGIA

CSEERNICKÓ ISTVÁN – TÓTH ENIKŐ: Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló ukrainai törvény gyakorlati alkalmazásának egy területe: a jogharmonizáció.....	15
DUDICS LAKATOS KATALIN: Nyelvi tudat és nyelvhasználat Kárpátalja magyar iskoláiban (szórványban és magyar tömbben).....	27
BERGHAUER-OLASZ EMŐKE: Egyensúly keresése két „világ” között kapcsolatigény jelenlétével (esettanulmány)	45
SEBESTYÉN ZSOLT: Máramaros megye ómagyar kori folyóvíznevei	64
PETHŐ JÓZSEF: Retorikai alakzatok a szépirodalmi és a hétköznapi szövegek stílusstruktúrájában	77
GÁL ADÉL: Archaikus imádságok a szakrális népi kéziratok füzetekben	87

TÖRTÉNELEM

SZAMBOROVSKYKÉ NAGY IBOLYA: Az utókor emlékezete. Az első világháború problematikája az ukrán és az orosz történelemtankönyvekben és a szakdidaktikai irodalomban	101
SZAKÁL IMRE: Legionárius telepítések gyakorlata a mai Kárpátalja területén a két világháború között Szvoboda telep kiépítésének példáján	120
ORBÁN MELINDA: Az első bécsi döntés megjelenítése a korabeli kárpátaljai sajtóvisszhang alapján.....	132
NAGY NIKOLETTA: A magyar kormányzat közigazgatási politikája Kárpátalján 1939–1940-ben.....	145
HORVÁT-SIMON IVETT: A „Rongyos gárda” tevékenysége Kárpátalján	152
BODNÁR ALEXANDRA: A szovjet ideológia megjelenési formái Kárpátalja magyarsága körében (1953–1964)	164
POPOVICS ROXÁNA: Ártatlanul elítélve... Balogh Sándor eszenyi református lelkész elhurcolása.....	176
CSÁSZÁR ISTVÁN: A szovjet időszak alatt készült magyar illetőségű akták jegyzéke az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat ungvári levéltári anyagaiban.....	185

CSATÁRY GYÖRGY: A Ruzsák-levéltár iratai (1646–XIX. sz.)	213
RÉVAI TAMÁS: Az anyák halálózása, abortuszok, házasságok és válások alakulása Leningrádban 1942–1943 között	236
DNYISZTRJANSZKIJ MIROSLAV: Az úgynevezett „vlach” kolonizáció szerepe az Ukrán-Kárpátok benépesítésében: kísérlet egy összegző bemutatásra	242

PEDAGÓGIA

KACSUR ANNAMÁRIA–HUSZTI ILONA: Felkészülés az ukrainai angol emelt szintű érettségi vizsga írásfeladatára (tanárokkal és angol bölcsész szakos diákokkal végzett felmérés eredményei alapján)	265
NAGY ENIKŐ: Autentikus mesék, történetek használata az angol nyelvi órákon kárpátaljai magyar iskolákban	285
PALLAY KATALIN: A külső független tesztelésen elért eredmények Beregszász középiskoláiban	295

Legionárius telepítések gyakorlata a mai Kárpátalja területén a két világháború között Szvoboda telep kiépítésének példáján**

Rezümé. Kárpátalja mint politikai és történelmi régió csak a XX. században jelent meg. Az önálló régióvá válás folyamatában nagy jelentősége volt a két világháború közötti időszaknak, amikor a terület az első Csehszlovák Köztársaság részévé vált. A csehszlovák kormányzat olyan intézkedéseket vezetett be, amelyek jelentős hatással voltak a régió politikai és társadalmi életére. A földreformot és telepítési politikát is ezek közé az intézkedések közé sorolhatjuk. A kolonizáció Kárpátalja esetében igénylő csoportok letelepítését jelentette a régió alföldi területén. Ezek az igénylők nagyobb részt cseh és ruszin nemzetiségűek voltak, akik magyar etnikai területen szereztek telkeket.

A telepítések ténye ismert, azonban a pontos folyamata még nem tisztázott. A kutatás során arra tettem kísérletet, hogy feltárjam a csehszlovák telepítéspolitika sajátosságait, összegyűjtsem és bemutassam a telepítések terveire és gyakorlatára vonatkozó adatokat.

Резюме. Закарпаття як політичний та адміністративний регіон з'явилося тільки у XX столітті. Як новий політичний регіон Підкарпатська Русь стала частиною нової чехословацької держави. Влада нової держави прагнула до зміцнення зв'язку між різними територіями країни, які проходили через зовсім інший історичний розвиток. Для реалізації цього пражька влада вживала заходи, які не були популярні серед мешканців краю. Одним із цих заходів була колонізаційна політика на території нинішнього Закарпаття. Колонізаційна політика у випадку Закарпаття означала переселення чехів та русинів на угорські етнічні території.

Факт земельної реформи та колонізаційної політики відомий, але детальний процес цих заходів на основі архівних матеріалів у випадку Закарпаття ще не досліджувався. Використовуючи архівні матеріали, ми зробили спробу розкрити декілька деталей цього процесу, які мали значний вплив на адміністративно-географічні та міжнародні відносини на Закарпатті.

Abstract. Transcarpathia as a political and historical region appeared only in the 20th century. The period between the two World Wars, when Transcarpathia was integrated into the first Czechoslovakian Republic, played a very important role in this process. The Czechoslovakian government had lots of provisions, which produced a serious impact on the political and social life of Transcarpathia. One of these provisions was the land reform of the first Czechoslovakian Republic. This measure included the colonization policy among others. The colonization in case of Transcarpathia means settling down people in Transcarpathia from other parts of the Republic. These people were mostly Czechs or Ruthenians, and their settlements were established in Hungarian ethnical territory.

The fact of the colonization policy is known, but the process of these measures is unexplained. During the research we have tried to present the nature of the Czechoslovakian policy in our region, the plans and the specified process of the colonization and the ways of the establishment of the colonies.

Kárpátalja alföldi, magyarlakta területein találhatóak jelenleg zömében ukránok lakta telepesfalvak. Ezeknek a telepeknek a létrejötte két jelentősebb telepítési hullám során valósult meg. Az egyik a csehszlovák, a másik a szovjet időszakban

* A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszék tanársegéde. * Асистент Кафедри історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II. * Teacher of Department of History, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

** A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program” című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.”

történt. A két intézkedéssorozat motívumai és módszerei között találhatunk eltéréseket, hatásaik viszont hasonlóak, sőt összefüggést mutatnak. Jelen tanulmányban az első Csehszlovák Köztársaság idejében végrehajtott telepítéspolitikát egyik típusának, a legionárius telepítéseknek a sajátosságait kívánom bemutatni Szvoboda telep kiépítésének példáján.

Kárpátalja két világháború közötti történetének kevésbé ismert epizódja volt az első csehszlovák földreform helyi végrehajtása, és az azzal összefüggésben végrehajtott kolonizáció. A telepítéseknek alapvetően két típusa volt. Az első az állami telepítések – amikor az földreformért felelős állami földhivatal (továbbiakba – ÁFH) és egyéb kormányzati szervek közreműködésével utaltak ki telepes birtokokat igénylő csoportok számára a földreform során lefoglalt birtokokon. A másik típushoz a magántelepítések tartoztak – ez utóbbi során az igénylők maguk vásárolhattak a földreform lefoglalási törvényének hatálya alá eső birtokokból. Elmondható, hogy a magántelepítések során is kaptak hiteltámogatást a telepesek. Ennek a két folyamatnak a következtében a két világháború között közel 20 kárpátaljai településen zajlott kisebb-nagyobb mértékben kolonizáció.

A telepesek két csoportját különböztetjük meg származásuk tekintetében: helyi ruszin lakosság, és a köztársaság egyéb részeiről érkezett általában cseh vagy morva legionáriusok¹. Utóbbiakat a földreformot szabályozó törvények több esetben is kedvezményezettként jelölték meg mind a föld kiutalása, mind az építkezés és gazdálkodás során igénybe vehető hitelfolyósítások során. A legionáriusok telepítésének folyamata leginkább abban tért le az egyéb igénylő csoportok telepítésétől, hogy esetükben a Nemzetvédelmi Minisztérium is segítette anyagaikkal a Csehszlovák Legionáriusok Irodájának közvetítésével, továbbá hogy a csehszlovák kormányzat által sem tagadott stratégiai jelentősége is volt a legionárius telepítéseknek. A földreform folyamatában szabaddá vált földterületeken már a húszas évek legelején terveztek legionáriusok számára földtelkeket kiutalni. Több telepítési tervben is megnevezik a Lónyay-uradalmat mint potenciális földbirtokot, amelyre főként stratégiai jelentősége miatt számítottak az intézkedés során.

Bátyúban, a Lónyai-birtokokon három központtal kívánták a legionáriusok letelepítését megkezdeni.² A Bányászatban meghirdetett földosztást jelentős mértékű érdeklődés övezte. A kijelölt földekre 1047 ruszin jelentkezett és 117 cseh nemzetiségű igénylő.³ A telepítések a Lónyay-birtokokon kezdődtek meg, Bányászat kataszterébe tartozó, a településtől délnyugatra található Bagolyszálláson és Kis-, valamint Nagybakosban 1923 őszén.⁴ A kiosztott területeknek egy részén

¹ A legionáriusok az Osztrák–Magyar Monarchia orosz hadifogságba került cseh, illetve szlovák nemzetiségű katonái, akik cseh, illetve csehszlovák légiókat hoztak létre 1916 és 1917 folyamán, melyek az orosz polgárháborúban is részt vettek, majd a független csehszlovák állam létrehozásához szükséges katonai erőt biztosították. Csehszlovák légiók nemcsak orosz területen jöttek létre, francia és olasz területen is, azonban a helyi telepítésekben csak az orosz légiók tagjai kaptak földet.

² Národní archiv České republiky (továbbiakban NACR) fond 705/5 inv. 52. karton 154. č 475/23

³ NACR fond 705/5 inv 52 karton 154 č 067469573

⁴ NACR fond 705/5 inv 52. karton 154.

megmaradtak használható épületek, melyeket azonban ki kellett javítani.⁵ 70 család települt le a Szvobodának elnevezett telepen⁶, mely az első Csehszlovák Köztársaság legnagyobb legionárius kolóniája volt. A 70 család 317 személyt jelentett, akik közül mind csehek, illetve morvák voltak. Vallási megoszlásukat tekintve 176 fő volt római katolikus, 24 evangélikus, 53 csehszlovák⁷, 64 fő esetében nem ismert a vallási hovatartozás. A munkálatok megkezdését a környező falvak lakossága nem minden esetben fogadta örömmel. Ennek okán is hívtak össze egy gyűlést 1923. november 16-án, ahol részt vettek Bátyú, Szalóka, Nagydobrony képviselői. Itt egyrészt igyekeztek megnyugtatni a bátyúi földigénylőket, hogy marad megfelelő mennyiségű földbirtok az ő részükre is. Ezen túl szó volt a részt vevő települések számára kiutalt egyéves földbérletekről, illetve Bátyú további kolonizálásáról.⁸ Az első érkezők morva telepesek voltak, nyolc család, akiket Kisbakos féligkész épületeibe szállásoltak el, itt töltötték a telet.⁹ Hozzájuk nem-sokára újabb morva telepesek csatlakoztak. A cseh kolonisták elsősorban legionáriusok voltak, és ők Nagybakosban kaptak helyet. Szvoboda telep 3. részét „Dvorcénak” nevezték, itt egyenlő mértékben telepedtek le csehek és morvák. Kápartól olvashatunk arról, hogy érezhető volt mind a ruszinok, mind a magyarok nyugtalansága az ideérkező telepesek miatt.¹⁰ A telepítés helyének kiválasztása során kétségkívül figyelembe vettek stratégiai érdekeket is. Ezekről Kápar is ír, ő a bátyúi vasúti csomópont közelségét nevezte meg elsőrendű szempontnak, amely a Kassa–Kőrösmező, és a Bátyú–Munkács–Lavocsne vasútvonalak találkozási pontja.¹¹ Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a település mindössze pár kilométerre fekszik az országhatártól. Még a telepítések gyakorlati kivitelezése előtt felmerült az, hogy ruszinokat is telepítsenek a kolóniára, ezzel elkerülve a ruszin lakosság esetleges elégedetlenségét. Ennek következtében kezdődött az ÁFH és a Nemzetvédelmi Minisztérium között egyeztetés abban az ügyben, hogy 34 ruszin család is földhöz juthasson Szvoboda telepen. A források tanúsága szerint a legionáriusok ebbe belementek.¹² A ruszinok telepítése a későbbi években részben állami, részben pedig magántelepítések révén megtörtént. Ennek következtében alakult ki 1930-ra a következő nemzetiségi arány Szvobodán, illetve a közigazgatásilag hozzá tartozó lakott helyeken: 909 lakosból 405 cseh, 7 szlovák, 184 ruszin, 281 magyar és 1 lengyel nemzetiségű volt.

⁵ NACR fond 705/5 inv 52 karton 154 č 635/23

⁶ Napjainkban Szvoboda a Beregszászi járásban található település. Közigazgatásilag több, a két világháború közötti telepítések során létrejött településrész tartozik ide: Nagybakos, Kisbakos, Badó, Danilovka.

⁷ A Csehszlovák Nemzeti Egyház 1920-ban jött létre a római katolikus egyháztól való elszakadás révén

⁸ NACR 705/5 inv 52. karton. 154

⁹ KÁPAR, JOSEF: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování.* Nákladem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro výstavbu kolonií zapsané spol.s r.o. v. Praze, 1933.

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

¹² NACR fond 705/5 inv. 52. karton 154 č 3109/23.

A telepek kiépítésének folyamatáról töredékes a forrásbázisunk. Azonban a Josef Kápar által, Szvoboda telep létrehozásáról készített *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování* című kiadvány érdekes adatokkal szolgál. A munka Szvoboda kolóniaalapításának tizedik évfordulójára készült. A könyv tanúsága szerint a telep kiépítése a szántóföldek kiosztásával kezdődött, megtörtént a telkek felmérése, kifarcellázása. A meglévő, korábbi tulajdonos által elhagyott épületekbe, melyek sok esetben rossz állapotúak voltak, elkezdték az igénylők betelepítését. Kápar bevallása szerint – mint már említettem – érezhető volt mind a ruszinok, mind a magyarok nyugtalansága a telepítések miatt. Damborsky – aki a Szvoboda telepen kialakított maradékirtok tulajdonosa volt – egyik újságnak adott interjújában próbálta megnyugtatni az őslakos kedélyeket azzal, hogy a telepítéseket békésnek nevezte.¹³ Kápar írt arról is, hogy a helyiek messziről megismerték a kolonistákat sajátos viseletük, 6-7 m-es szekereikről (a magyarok általában 3 m-es szekeret használtak), illetve a telepések lovai is jobbak voltak. Nagy erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy a gazdasági élet mihamarabb beinduljon. Még 1923-ban elvégezték az őszi vetési munkálatokat, kiválasztották a parcellákat, megvásárolták a lovakat, elvetették a rozst és búzát. A visszaemlékezések szerint a tél rossz volt, a félkész épületekben elszállásolt legionáriusokat Szibériára emlékeztette.¹⁴ Az építkezések tavasszal kezdődtek el. A munka gyorsan folyt, főleg vályogot használtak, később a vályogvetők helyén halastavakat alakítottak ki. A telep építése jelentős számú munkaerőt vonzott, sok bérmunkás és kézműves érkezett. A gazdálkodást igyekeztek modern eszközökkel megvalósítani, traktorokat is használtak. Fontos kérdés volt a telepeken a talajjavító, és a lecsapolási munkák kérdése. A telepen főként a sertésenyésztést, a cukorrépa-termesztést támogatták, a válság miatt azonban gyakran szükség volt vetőmag- és egyéb segélyakciókra, a 12-14%-os hitelek is gondot okoztak a telepéseknek. Az infrastrukturális fejlesztések is jól haladtak, Bótrágy irányába útépités kezdődött meg, 1931-ben pedig bevezették az áramot Szvobodán. A földosztás a következőképp alakult Szvobodán: összesen 2597 kat. holdat osztottak ki, ez 1359 ha. Ebből 189 bevetett, a többi csak felszántott terület volt. A telep három részére összesen 64 telephelyet utalt ki az ÁFH, Dvorcén 20 telket, Nagybakosban 25 telket, Kisbakosban 19 telket. Az építkezési engedélyeket 1923. december 12-én adták ki. Az építkezéseket Rudolf Frič, pozsonyi építész, a brnoi Sequence és Matulík, valamint Herdlička és Diegl bonyolították. A 64 lakóház 1924-re készült el.¹⁵

Az építkezések jelentős költségekkel jártak. Az ÁFH telepítési hivatala által jóváhagyott építkezési keret terhére maga a telepes vagy az építkezési hivatal végezte az építkezést. A telepesnek az építkezési ár felét kell állnia.¹⁶ Azonban az építkezések költségeinek jelentős részét a csehszlovák állam támogatta,

¹³ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování...* 11-12.

¹⁴ Uo. 12.

¹⁵ NACR fond 705/3. inv 169. karton 246.

¹⁶ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) Fond 36. op 1. od. zb. 527 lap 141.

elsősorban építkezési kölcsönökkel, ugyanis nemcsak földterülethez kívánták juttatni a telepeseket, de egzisztenciájukat is meg kívánták alapozni.¹⁷ Szvoboda esetében ismeretes, hogy a telepítéseket a Szociális Minisztérium, a Védelmi Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium finanszírozta.¹⁸ Az állami földhivatal dokumentumaiból kiderül, hogy egy szabvány telepes ház felépítésének értéke 52 000 csehszlovák korona volt. A ház egy konyhából, egy szobából, egy előszobából és egy kamrából állt, összterülete 41 m² volt.¹⁹ Szvoboda kiépítése esetén pontos információkkal rendelkezünk a lakóépületek építéséről. A családi házak felépítésére összesen 9 870 000 korona került kiutalásra. Egy ház esetében ez a következőket jelentette: az építkezési telek 2750 korona, az építkezés 135 750 korona, a kapcsolódó hitelek pedig 2770 korona, összesen tehát 141 000 koronába került az építkezés. A Szvobodán épített házak alapterülete a gazdasági épületekkel együtt a forrásaink alapján 78,5 m² volt, valamennyi házban volt két szoba, konyha és kamra.²⁰ Az ÁFH 1931. november 19-i jelentése alapján a telepeken lezajlott szükséges építkezésekre 53 000 000 Kč-t használtak fel az előirányzott 73 000 000 koronából. Kárpátalján 11 telepen 247 kolonista 15 000 000 korona építkezési segínyt kapott, amelyből 6 976 000 koronát a Csehszlovák Legionárius Iroda adott, ebből 1 600 000 korona kamatmentes kölcsön volt. A további be nem fejezett ingatlanokra még 1 140 000 koronára volt szükség.²¹ A forrásaink tanúsága szerint egyes telepek kiépítésénél voltak anyagi gondjai az állami szerveknek. A kiépítéssel foglalkozó tanácskozásokon felmerült, hogy azzal lehet olcsóbbá tenni a telepek kiépítését, ha az építkezésekbe magukat a telepeseket vonják be, illetve az építőanyagok egy részét a helyszínen állítják elő.²²

Szvoboda kolónia vált Kárpátalja egyetlen önálló közigazgatással bíró kolóniájává 1925-től, ekkor vonják közigazgatása alá Újtanya és Csarondahát lakott helyeket, amelyek szintén telepítések színhelyeül is szolgáltak, illetve bizonyos számú magyar lakossága is volt. A település bírójává Karel Urbant választották.²³

A település kiépítését követően az egyik legjelentősebb esemény a cseh iskola építése volt. Az iskolaépület létesítéséről 1924-ben döntöttek, az épület 1926-ra készült el.²⁴ Az iskolaépítés kapcsán felmerült az is, hogy Dombok községből helyezték át Szvobodára az ott üzemelő gazdasági iskolát, ezt a kolonisták kérelmezték is az alkormányozótól, azonban az áthelyezés nem történt meg.²⁵ A telepítést végző hatóságok, Szvoboda esetében tehát az ÁFH és a CSLI egyéb fejlesztésekkel is igyekezett hozzájárulni a jelentős telepesközség minél gyorsabb

¹⁷ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) Fond 36. op 1. od. zb. 527, 1–3. lap

¹⁸ NACR fond 705/3 inv 169 karton 246.

¹⁹ KTÁL Fond 36. Op. 1. od.zb. 527. 141. lap.

²⁰ NACR 705/5 inv 52 karton 153.

²¹ NACR fond 705/3 inv 169 karton246.

²² NACR fond 705/3 inv 173. karton 250.

²³ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování ...*

²⁴ NACR fond 705/5 inv. 52. karton 157, č 323/25

²⁵ Uo. č 373/25

ütemű fejlődéséhez. Ezt segítették elő útépítéssel, jelentős összegű vízelvezető, csatornázási és talajjavító munkákkal.²⁶

Elsősorban az 1930-as évek első feléből szaporodik meg azon források száma, melyek a kolóniák gazdálkodásával, fejlesztésével foglalkoztak. Ez azzal magyarázható, hogy a világgazdasági válság jelentősen érintette a telepeket is, mely nehézségekre próbáltak megoldást találni. A telepesfalvak fejlesztési tervei három fő problémakört érintenek: a mezőgazdasági, az ipari és a kulturális fejlesztést.

A mezőgazdasági fejlesztés tekintetében a talajjavító és lecsapoló munkálatok kaphattak kiemelt finanszírozást a csehszlovák államtól. Egy 1932-es jelentésből, melyet az állami földhivatal számára készítettek Ungváron, kiderül, hogy elsősorban az árpa, rozs, búza, kukorica, dohány és cukorrépa termesztését támogatta a szaktárca a kolóniákban.²⁷ Ezt a mezőgazdasági termesztést az 1920-as évek végén elsősorban a talajjavító munkálatok és a megfelelő mennyiségű vetőmag hiánya nehezítette. A kolóniákon belül jelentős mértékű gyümölcsfa-telepítéseket is előirányoztak,²⁸ ezenkívül az állattenyésztés fellendítése érdekében a takarmánynövények vetésterületének növelését is finanszírozni kívánta az illetékes hatóság.²⁹

Ami az ipart illeti, elsősorban kézműipari és mezőgazdasági termékeket feldolgozó komplexumok létrehozását támogatták a kolóniák. Mind a mezőgazdaság, mind az ipari létesítmények esetében javasolta a földművelésügyi tárca a szövetkezetek létrehozását és működtetését.³⁰ Forrásaink tanúsága szerint a kolóniákon belül szeszfőző és dohányfeldolgozó üzemek hoztak létre, ezeken kívül tejfeldolgozó üzemek létrehozását preferálták.³¹ 1928, 1929, 1933, 1935 volt termékeny év 1928–1935 között. Terméketlen volt 1931–1934, 1930, 1932 vegyes volt.³²

A podkarpatszka ruszi telepesek gazdasági tevékenységéről, gondjairól sok információt megtudhatunk azokból a panaszlevelekből, beadványokból, melyeket a telepítések alanyai a felelős hatóságokhoz intéztek. Ezen túl számukra létrehoztak egy fórumot is, ahol a telepesek gazdasági és egyéb problémáikról, tapasztalataikról beszámolhattak.

Az általunk feltárt források segítségével rekonstruálni tudjuk, hogy melyek voltak a telepeseknek a telepítéseket követően a beilleszkedés és a mindennapi gazdálkodás és élet során a legkomolyabb problémáik. Az első forrás amely rendelkezésünkre áll, egy 1929 decemberében kelt dokumentum és a telepesek kéréseit tartalmazta. Ezen kérések első része pénzügyi természetű volt. Kérték a kiutalási ár csökkentését, a hitelek kamatjainak elengedését a ki nem fizetett

²⁶ KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování ...*

²⁷ KTÁL, Fond 36. op. 1. od. zb. 527. 76-77. lap.

²⁸ Uo. 77. lap.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo. 75–76. lap.

³¹ Uo.

³² NACR fond 705/5 inv 91 karon 190. č.j. 8103/35

kiutalási ár után, a birtokhitelek visszafizetési határidejének meghosszabbítását, a hitelek telepesek által kért ütemben történő kiutalását, az építkezési kiadások számlázását, az építkezési hitelek visszafizetésének moratóriumát a válság idejére, az építkezési birtokhitelek konszolidálását hosszú távra. Kérték továbbá, hogy az ÁFH lépjen fel az építkezések során elkövetett jogsértések ellen, illetve nyújtson hosszú távú forgótőkehitelket az egyéb adósságok kifizetésére. Ezeken kívül kérték tovább a hitelszövetkezetek felállítását, támogatást mezőgazdasági gépek vásárlására, a kamatok csökkentését, illetve a ki nem fizetett kamatok, valamint a földadó elengedését.³³

A kolonistáknak a telepek kiépítésével kapcsolatosan is voltak kéréseik. Elsősorban arra panaszkodtak, hogy nem megfelelő a települések közötti összeköttetés, így kérelmezték a telepek a már meglévő úthálózatba történő bekapcsolását. Talajjavító munkálatok elvégzését, a mezőgazdasági birtokok területének növelését, fák telepítését. A további igények között megfogalmazták a szarvasmarha-tenyésztés fejlesztésének szükségességét, a gyümölcstermesztés fejlesztését, a szövetkezetek nagyobb támogatását, illetve nemesített vetőmagok biztosítását. Közigazgatási jellegű kérésekkel is előálltak, remélték az önkormányzatiság biztosítását, a posta és telefonhálózat kiterjesztését. Mindezeket túl kérték a földosztás kiterjesztését erdőkre és legelőkre, a telekkönyvezés felgyorsítását, iskolaépítést, valamint minden tulajdonjogot korlátozó rendelkezés eltörlését.³⁴

A viszonylag széles spektrumú fejlesztési tervek azonban nem minden esetben hozták meg a várt sikert. Néhány titkos jelentésből, illetve egy-egy kolónia szövetkezetétől az állami földhivatalhoz érkezett panaszlevelekből arra lehet következtetni, hogy a világgazdasági válságon kívül egyéb problémákkal is küzdöttek a telepesek, illetve az ő egzisztenciájukat megalapozni kívánó hivatalok. 1933 áprilisában készült jelentés szerint, melyet az ungvári földhivatal készített a kolóniák gazdasági helyzetéről egy prágai rendelkezésre reagálva, mely kérte a kolóniák anyagi lehetőségeinek felmérését, kiderül, hogy bár a földosztás folyamán a kedvezményezetteknek nyilatkozni kellett vagyoni helyzetükről, illetve arról, hogy milyen mértékig tudnak befektetni a kapott földterületbe, a valóságban ezzel a vagyoni fedezettel az ideérkező telepesek nem rendelkeztek. Ez jelentős kiesést jelentett a finanszírozó hatóságnak, illetve megnehezítette a telepesek számára az építkezési hitelek visszafizetését.³⁵ A gazdasági válság idején ezekből a kölcsönökből elengedtek, kedvezőbb kamatokat számítottak fel.³⁶

A telepesektől beérkezett memorandumokra reagálva az intézkedési tervekben megfogalmazták, hogy növelni kell a földosztások méretét, és új épületek létrehozását kell támogatni, valamint a régi épületek felújítását. Tervezték további 20 millió korona szétosztását, ezenkívül további 5 millió korona

³³ NACR fond 705/3 inv 169, karton 246

³⁴ Uo.

³⁵ Uo. 82. lap.

³⁶ Fond 36, opisz 1, od. zb. 527. 75. lap.

kijuttatását ún. alkalmazkodási költségekre. Minden területen csökkentették a föld kiutalási árát. Podkarpatszka Ruszban 15,56%-kal.³⁷ Mivel több kérelem is érkezett a telepek igazgatási jellegű kérdéseivel kapcsolatosan, az ÁFH támogatta, hogy valósuljon meg minél több esetben a telep önálló önkormányzata. Podkarpatszka Ruszban egy ilyen telep volt, Szvoboda. A telepesek kérték azt is, hogy ne csökkentsék a vasúti teherforgalmat, azonban azt túl drága lett volna fenntartani Podkarpatszka Rusz esetében.³⁸

Összegzésként elmondható, hogy az első Csehszlovák Köztársaságban végrehajtott földreform és telepítéspolitika egyik legjelentősebb típusa a legionáriusok telepítése volt. Az intézkedéssorozat végrehajtása során kétségtelenül figyelembe vettek stratégiai szempontokat. Nem véletlen tehát, hogy a Podkarpatszka Rusz egyik legjelentősebb vasúti csomópontjánál, a csehszlovák–magyar határtól pár kilométerre hozták létre a köztársaság legnagyobb legionárius kolóniáját. A betelepülő családok jelentős pénzügyi segítségben részesülhettek a csehszlovák államtól, azonban gazdálkodásukat így sem tekintették eredményesnek, folyamatos pénzügyi, hitelgondokkal küzdöttek. 1938 őszén a kolóniákban jelentős változások következtek be. A csehszlovák hatóságok a cseh és morva származású lakosokat evakuálta. A visszatérő magyar államszervezet az üresen maradt ingatlanokat szociális célokra használta fel, azonban a csehszlovák időszakban a telepen földtelket szerzett ruszin családok megtarthatták szerzeményeiket.

FELHASZNÁLT IRODALOM

FORRÁSOK

- Cseh Nemzeti Levéltár (Národní archiv České republiky), Fond 705/3 - Státní pozemkový úřad – spisy všeobecné (SPU-VS)
- Cseh Nemzeti Levéltár (Národní archiv České republiky), Fond 705/5 - Státní pozemkový úřad – Zakarpatské velkostatky (SPU-ZV)
- Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний архів Закарпатської області), Fond 36. Állami Földhivatal Ungvári Kirendeltségének iratai
- JOSEF KÁPAR (1933). *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*. Nákladem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro výstavbu kolonií zapsané spol.s r.o. v. Praze.

³⁷ NACR fond 705/3 inv 169, karton 246.

³⁸ NACR fond 705/3 inv 169, karton 246.

1. számú melléklet³⁹
Szvoboda telep létrehozásakor beköltöző családok névsora

Ssz	Családfő neve	Felenség neve	Családfő születési dátuma	Felenség születési dátuma	Nemzetiségük	Férj vallása	Felenség vallása	Gyerekek száma	Hozzájártozók száma	Földbirtok mérete	Család létszáma
1.	Dostál Josef	Dostál Anna	1895	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	3	1	14 ha 38 a 08 m	6
2.	Grof Josef	Grof Magdalena	1878	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	6	0	14 ha 88 a 93 m	8
3.	Habrcell Vojtech	Habrcell Katerina	1893	1897	cseh	római katolikus	római katolikus	2	0	14 ha 62 a 76 m	4
4.	Hála Jan	Hála Anna	1886	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	n. a.	n. a.	14 ha 68 a 01 m	n. a.
5.	Hrabik Karel	Hrabik Marie	1891	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	4	0	14 ha 53 a 74 m	6
6.	Janca Jan	Janca Maria	1898	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	4	0	14 ha 77 a 26 m	6
7.	Jandák Josef	Jandák Marie	1892	1893	cseh	római katolikus	római katolikus	4	0	14 ha 19 a 74 m	n. a.
8.	Jezeek Václav	Jezeek Marie	1876	1881	cseh	n.a.	n.a.	3	0	14 ha 01 a 58 m	5
9.	Kase Josef	Kase Marie	1902	1905	cseh	n.a.	n.a.	n. a.	n. a.	12 ha 01 a 93 m	n. a.
10.	Kase Ladislav	Kase Anastazie	1893	1903	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 07 a 59 m	5
11.	Klikar Antonin	Klikar Marketa	1898	1902	cseh	római katolikus	római katolikus	1	0	14 ha 12 a 89 m	3
12.	Krejci Jan	Krejci Anna	1886	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 06 a 94 m	5
13.	Dr. Krenovsky Ladislav	n.a.	n.a.	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	n. a.	n. a.	n.a.	n. a.
14.	Lebeda Josef	Lebeda Aloisie	1891	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	2	0	15 ha 00 a 14 m	4

³⁹ NACR Fond 705/1 Inv. 36 Karton 142., Inv. 216 Karton 282, Inv. 20 Karton 46-47, Inv. 99 Karton 199, Inv.20 Karton 48, Inv. 154 Karton 243, Inv. 99 Karton 194, Inv. 76/2 Karton 171, Inv. 143 Karton 233, Inv. 82/10 Karton 179, Inv. 72 Karton 168, inv. 143 karton 234.

Az 1. számú melléklet folytatása

15.	Lindner Zdenek	Lindner Frantisek	1896	1903	cseh	cseh testvériség	cseh testvériség	3	0	14 ha 33 a 87 m	5
16.	Macek Michal	felesége meghalt 1926-ban	1884	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	6	0	14 ha 06 a 29 m	8
17.	Pavelcek Frantisek	Pavelcek Katerina	1878	1881	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 83 a 88 m	5
18.	Majar Tamas	Majar Ruzena	1894	1898	cseh	n.a.	római katolikus	3	2	14 ha 26 a 23 m	7
19.	Mikulec Jakub	Mikulec Frantisek	1891	1898	cseh	római katolikus	római katolikus	n. a.	n. a.	n.a.	n. a.
20.	Benák Matej	Benák Marie	1889	1897	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	19 ha 19 a 36 m	4
21.	Binko Frantisek	n.a.	1877	n.a.	cseh	evangélikus	n.a.	2	0	14 ha 41 a 39 m	4
22.	Boubin Josef	Boubin Marie	1891	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 38 a 70 m	5
23.	Dejmek Josef	Dejmek Emilie	1881	1883	cseh	csehszlovák	római katolikus	6	0	13 ha 94 a 60 m	8
24.	Machacek Emanuel	Machacek Marie	1895	1898	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 96 a 28 m	5
25.	Mikes Antonin	Mikes Parla	1905	1909	cseh	csehszlovák	n.a.	2	0	11 ha 61 a 67 m	4
26.	Krejci Vaclav	Krejci Emilie	1870	1866	cseh	n.a.	római katolikus	1	0	14 ha 19 a 68 m	3
27.	Mikes Jozef	Mikes Ruzena	1886	1886	cseh	n.a.	n.a.	4	0	14 ha 62 a 98 m	6
28.	Papica Frantisek	Papica Anezka	1905	1907	cseh	római katolikus	n.a.	1	0	11 ha 60 a 87 m	3
29.	Pokorny Mois	Pokorny Anna	1898	1902	cseh	n.a.	n.a.	1	0	17 ha 02 a 59 m	3
30.	Roubicek Josef	Roubicek Josefa	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	3	0	14 ha 02 a 98 m	5
31.	Zacek Karel	Marie, 1929-ben elhunyt	1896		cseh	n.a.	n.a.	1	0	14 ha 52 a 29	3
32.	Hingar Antonin	Hingar Anna	1873	1879	cseh	római katolikus	római katolikus	4	0	13 ha 69 a 14 m	6
33.	Urban Josef	Urban Aloisie	1885	1885	cseh	n.a.	római katolikus	4	0	5 ha 67 a 94 m	6

Az 1. számú melléklet folytatása

34.	Zumr Frantisek	Zumr Anezka	1890	1894	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	13 ha 87 a 12 m	4
35.	Sulek Frantisek	Sulek Marie	1885	1885	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	22 ha 41 a 69 m	4
36.	Novák Rudolf	Novák Zofie	1884	1906	cseh	csehszlovák	csehszlovák	2	0	14 ha 78 a 89 m	4
37.	Rejman Rudolf	Rejman Hedvika	1894	1900	cseh	csehszlovák	csehszlovák	3	0	15 ha 63 a 43 m	5
38.	Bernat Frantisek	Bernat Ruzena	1887	1894	cseh	n.a.	n.a.	2	0	14 ha 12 a 95 m	4
39.	Danek Josef	Danek Frantiska	1896	1891	cseh	római katolikus	római katolikus	2	0	14 ha 25 a 78 m	4
40.	Vánek Jinrich	Vánek Emilie	1892	1902	cseh	római katolikus	római katolikus	4	0	52 ha 44 a 44 m	6
41.	Safr Vaclav	Safr Vlastimila	1894	1896	cseh	n.a.	evangélikus	1	0	14 ha 60 a 20 m	3
42.	Kurka Mikulas	Kurka Antonie	1887	1898	cseh	n.a.	n.a.	3	0	12 ha 43 a 68 m	5
43.	Chvojka Emil	n.a.	1889		cseh	evangélikus	n.a.	2	0	14 ha 20 a 93 m	4
44.	Horák Václav	Horák Marie	1893	1892	cseh	római katolikus	csehszlovák	0	0	14 ha 48 a 31 m	2
45.	Honzalko Jozef	Honzalko Marie	1893	1901	cseh	csehszlovák	csehszlovák	1	0	16 ha 70 a 07 m	3
46.	Havlik Josef	Havlik Marie	1893	1904	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	14 ha 68 a 41 m	4
47.	Havlena Jan	Havlena Justina	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	1	1	14 ha 34 a 30 m	4
48.	Broz Josef	Broz Alzbeta	1885	1883	cseh	n.a.	n.a.	1	0	15 ha 29 a 07 m	3
49.	Bidlina Antonin	Bidlina Anna	1887	1894	cseh	n.a.	n.a.	2	0	15 ha 06 a 82 m	4
50.	Neuman Frantisek	n.a.	1895		cseh	n.a.	római katolikus	1	1	14 ha 92 a 95 m	4
51.	Navratil Josef	Navratil Marie	1882	1887	cseh	csehszlovák	csehszlovák	5	0	14 ha 63 a 14 m	7
52.	Nemec Antonin	Nemec Otylie	1886	1887	cseh	evangélikus	evangélikus	2	0	14 ha 04 a 31 m	4

Az 1. számú melléklet folytatása

53.	Nemecek Josef	Nemecek Anna	1883	1886	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	15 ha 57 a 50 m	4
54.	Paul Frantisek	Paul Bozen	1897	1899	cseh	n.a.	csehszlovák	3	0	20 ha 60 a 47 m	5
55.	Ondrus Karel	Ondrus Augusta	1889	1899	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 88 a 66 m	5
56.	Opluskil Jan	Opluskil Anna	1878	1881	cseh	csehszlovák	csehszlovák	6	0	15 ha 07 a 57 m	8
57.	Pazourek Antonin	Pazourek Frantisek	1886	1896	cseh	csehszlovák	csehszlovák	2	0	15 ha 75 a 63 m	4
58.	Poledne Frantisek	Poledne Cecilie	1885	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	0	0	14 ha 63 a 49 m	2
59.	Riedl Stanislav	Riedl Marie	1894	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	2	0	15 ha 07 a 80m	4
60.	Rusnak Frantisek	Rusnak Josefa	1890	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	1	0	15 ha 76 a 38 m	3
61.	Slany Frantisek	Slany Alisie	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	1	0	14 ha 81 a 41 m	3
62.	Slany Josef	Slany Ruzena	1885	1891	cseh	n.a.	evangélikus	1	1	14 ha 40 a 78 m	4
63.	Ster Karel	Ster Marie	1896	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	5	2	15 ha 06 a 54 m	9
64.	Stepina Josef	Stepina Ruzena	1890	1891	cseh	n.a.	n.a.	3	0	14 ha 17 a 89 m	5
65.	Turdon Josef	Turdon Frantiska	1891	1898	cseh	n.a.	n.a.	4	1	18 ha 82 a 25	7
66.	Valenka Frantisek	Valenka Marie	1898	1903	cseh	csehszlovák	római katolikus	2	0	14 ha 90 a 47 m	4
67.	Vodicka Josef	Vodicka Anna	1878	1879	cseh	csehszlovák	csehszlovák	2	0	14 ha 36 m	4
68.	Capek Frantisek	n.a.	1898	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	1	0	63 ha 03 a 99 m	3
69.	Urban Karel	Urban Marie	1812	1896	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	54 ha 74 a 46 m	4
70.	Damborsky Dominik	Damborsky Marie	1894	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	2	1	67 ha 99 a 15 m	5